

YAKUTİSTANDA FOLKLOR FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Yuriy Vasilyev - Cargıstay
Ali Abbas ÇINAR

Yakutistan, Rusya Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir cumhuriyettir. Yakut Türkleri kendilerine Saha (Saka) adını verirler. Yakut kelimesi dilimize Rusça'dan girmiştir. Yakutistan'ın nüfusu 1,2 milyon, yüzölçümü 3.103.000 km.²'dir. Nüfusun 400 binini Sahalar oluşturur.

Sahalar, Sibiry'a'nın egemen topluluğudur. Bu topluluk Orta Asya'dan yaklaşık 900 yıl önce kitle halinde ayrılıp Lena nehri kıyılarına yerleşmişlerdir. Bazı araştırmacılar, Sahaların Moğol baskını ve zulmüne dayanamayıp XIII. yüzyılda ana kitleden ayrılıp göç ettiklerini belirtmektedirler. Sahaların büyük çoğunluğunun kuzeye X-XII. yüzyılda göç ettiği, atalarının Baykal Gölü civarında yaşamış üç Kurıkanlar olduğu da ileri sürülen görüşlerdir.

Sahalar, Türk dünyasını oluşturan halkların en kuzey ve en doğuda yaşayan grubunu oluştururlar. Mevcut kültürlerden ve teknolojiden uzun süre uzak olması, Sahaların eski Türk dili, dini ve kültürünün birçok unsurunu saklamasını ve çağımıza kadar yaşatmasını sağlamıştır. Ana kitleden çok eski zamanlarda ayrıldığı için günümüz Saha Türkleri lehçesinde ve folklorunda eski Türk dili ve folklorunun birçok özelliği ve örneği mevcuttur. Sözlü gelenek kültürü, varlığını etkilerden uzak kalarak veya çok az etkilenerek günümüze kadar sürdürmüştür.

1632 yılında, Yakutistan Ruslar tarafından işgal edilmiştir. 1922 yılında Sovyetler Birliğine bağlı Yakut Otonom Cumhuriyeti kurulmuştur. Sahalar 1917 yılından itibaren Semen Novgorodov'un latin alfabesini kullanmışlardır. Bu yıllardan sonra ilk defa Saha alfabesi yayımlanmıştır. Latin alfabesi 22 yıl kullanılmış, 1939 yılında mevcut otoritenin

zorlamasıyla Rus alfabesi kullanılmaya başlanmıştır.

Sahalar, lehçelerine "Saha tıla (Saha dili)" adını vermektedirler. Saha lehçesi hakkında en büyük çalışmayı Eduard Karloviç Pekarskiy gerçekleştirmiştir. Hazırladığı "Saha Dili Sözlüğü"ne toplam 25 bin kelime alınmıştır. Bu kelimelerin anlamları verilirken sözlü gelenekte yaşayan folklorla ait pekçok unsura yer verilmiştir. Sözlük 1907-1930 yılları arasında toplam 13 cilt olarak basılmıştır.⁽¹⁾

Atatürk, Pekarskiy'in eserini inceledikten sonra eski Türk dilini, dinini, hayatını; kısacası kültürünü yansıtan bu eserin mutlaka Türkiye Türkçesine çevrilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁽²⁾

Türkçenin değişik özelliklerini yapısında barındıran Saha lehçesinin kelime hazinesinde büyük çoğunlukla Türkçe kelimelerden oluşmakla beraber, bu lehçe de Moğolca, Tunguzca, Samoyetçe ve Rusça kelimelerde bulunmaktadır. Saha lehçesinin Türk dünyasını oluşturan diğer kavimlerce genel şekliyle anlaşılmasının bir nedeni Sahaların çok eski tarihlere ana kitleden ayrılması ve bunun neticesi olarak sözlerinin ses değişimlerine uğraması, başka nedeni ise diğer milletlere ait sözlerin, Saha lehçesine girmesiyle ilgilidir.

Yakutistan, uzak ve soğuk bir yer olması ve önceleri Ruslar'dan başka milletlerin yaşadığı bölge olması nedeniyle Çarlık döneminde sürgün yeri olarak tercih edilmiş ve buna "parmaklıksız sürgün" adı verilmiştir. Bu sürgünler 1917 Ekim İhtilalini takip eden zamanlarda da devam etmiştir. Sürgünlerin olumsuz yanları yanında, Saha Türklerinin kültürlerinin derlenmesi, araştırılması çalışmalarını doğurmuş olması gibi olumlu sonuçları da olmuştur. Sahalar,

ana kitleden ayrıldıktan sonra gelip yerleşmiş oldukları Sibirya'da, diğer medeniyetlerden uzak kalmış, onlardan etkilenmemişlerdir. Başka milletlerin etkisinden uzak kaldıkları için Türk kültürünün zengin yapısını sözlü gelenekte yaşatmışlardır. Kuzeydoğu Sibirya'nın uçsuz bucaksız taraflarında kalan Sahalar, 17. yüzyıla kadar bilinmemiş, dolayısıyla bunlar hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir. 1632 yılında Yakutistan Rusya tarafından işgal edilmiştir. O zamandan sonra Rus ve Batılı araştırmacılar, seyyahlar, Saha dili, tarihi, halk edebiyatı hakkında bilgi vermeye, derlemeler yapmaya başlamışlardır. Böylece XVIII. asırda yapılan *Ulu Kuzey Gezi veya II. Kamçatgadaki Gezi* adıyla bilinen araştırma gezisinde Batılı ve Rus bilginler ve ünlü seyyahlar Gerard Miller, Iogann Gmelin, Yakov Lindenau, Stephan Kraşennikov Sibirya ve Kamçatka tarihlerini, coğrafyasını, nüfusunu, topluluk yapısını, folklor ve dil özelliklerini derlemiştir. Mesela Yakov Lindenau, **Sahaların Tarifi (Opisaniye Yakutov)** adlı çalışmasında 1741-1745 yıllarında toplanan metinleri yayımlamıştır. Bu çalışmada; Sahaların kökü, "Thıah bayramları, (dini, milli veya yerel)" şamanları, inançları, Tanrıları, melekleri, şeytanları, ruhları, dünyanın yaratılması hakkındaki mitle-ri vb. değerli metinler bulunmaktadır.

XIX. asrın başında ünlü araştırmacı Akademik Prof. Dr. A. Middendorf,⁽³⁾ Yakutistan'da, Sahaların folklor ve halk edebiyatını, dilini, tarihini ayrıntılarıyla derlemiş, bu konuyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Topladığı metinleri **Sibirya'nın Kuzey ve Doğu Taraflarına Seyahat (Puteşestviye Na Severi Vostok Sibiri)** adlı kitapta yayımlamıştır.

Saha halk edebiyatı araştırmalarının da büyük yeri olan ilk folklorcu, Sahaca yazılan ilk edebi eserin sahibi A.Y. Uvaroskiy'dir. Bu araştırmacı, **Er Sogotoh Hakkında Olonho Destanı ve Bilme-celer**⁽⁴⁾ adlı derleme çalışmasını 1848'de yayımlamıştır. Bu metinler, Almanca'ya çevrilip 1851 yılında Akademik Prof. Dr. O.N. Betlingk'in **Sahaların Dili Hakkında (Über die Sprache der Yakuten)**

adlı çalışmasına ek olarak bastırılmıştır. O.N. Betlingk'in kitabı basıldıktan sonra Sahalar, Rus bilim adamlarının daha çok ilgisini çekmiş, dili, folkloru, etnografyası hakkında bilgi sahibi olmak için yeni araştırmalar yapmaya başlamışlardır. 1870-1880 yıllarında Yakutistan'a sürgüne gönderilen Rus aydınları burada Sahalar hakkında geniş araştırmalar yapmışlardır.

1890 yılında ünlü folklorcu İ.A. Hudyakov **Verhoyansk Derlemeleri (verhoyanskiy Sbornik)**⁽⁵⁾ adlı geniş kitabında; Sahaların zengin halk edebiyatı ve folkloru hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş, derleme metinleri yayımlanmıştır.

Hudyakov, Yakutistan'da sürgünde 1867'den 1875'e kadar kalmıştır. Bu süre içerisinde Saha kültürü konusunda geniş araştırmalarda bulunmuştur. Onun **Verhoyansk Bölgesinin Kısa Tarifi (Kratkoye Opisaniye Verhoyanskogo Okruğa)** adlı kitabında birçok folklor derleme metnine yer verilmiştir. Sahalar, Hudyakov'u Saha folklorunun kurucusu saymaktadırlar. Hudyakov'un derlediği metinler Rusça'ya çevrilerek yayımlanmıştır.

1896 yılında yayımlanan V.L. Seroşevskiy'in **Sahalar (Yakuti)** adlı etnografik kitabında saha folkloru genişçe yer almıştır. Seroşevskiy, Yakutistan'da sürgünde 12 yıl (1880-1892) kalmış, bu sürede Saha kültürü konusunda çalışmalar yürütmüş, araştırmalar yapmıştır.

1894-1896 yıllarında Yakutistan'a yapılan, "Sibirya Gezisi"nin üyeleri daha önce sürgüne gönderilen aydınlardır. Siyasi (çarlık karşıtı) E.K. Pekarskiy, S.V. Yastremskiy, N.A. Vitaşevkiy, V.M. İonov'dan oluşan bu grup, Saha folkloruna dair pekçok metni derleyip yazmış, makale ve kitap bütünlüğünde yayımlamıştır.

Saha folklorunu araştırmaya en çok katkıyı sağlayan bilginlerden biri de E.K. Pekarskiy'dir. 1907-1918 yıllarında yayımlanan **Saha Halk Edebiyatının Örnekleri (Obraztsı Narodnoy Literaturı, Yakutov)** adlı kitabında geniş örnekler vermiştir.

1907-1930 yıllarında basılan **Yakut Dili Sözlüğü (Slovar Yakutskogo Yazı-**

ka) adlı kitabında ise Yakut halk edebiyatı ve folkloru hakkında da ayrıntılı bilgiler vardır. Yazar bir kelimeyi açıklarken verdiği örneklerde Saha kültürünün önemli özelliklerini, Saha folklorunun niteliklerini yansıtır.

1917 Ekim İhtilali'nden sonra Sahalar hakkında yeni çalışmalar başlar. 1922 yılında "Yakutistan Özerk Cumhuriyeti" kurulur. 1939 yılına kadar Latin harfli Saha alfabesi kullanılır. 1927 yılında P.A. Oyunskiy'in "Saha Olonho Destanı: Konusu ve İçeriği" başlıklı bilimsel makalesi yayımlanır.

Okuma oranının gelişmesi sonucu 1920-1930 yıllarında Sahaların folklor ve etnografya araştırmalarını yine Saha olan araştırmacılar yapmaya başlarlar. Bunlar; A.E. Kulakovskiy, G.V. Ksenofontov, S.A. Novgorodov, M.M. Nosov, A.A. Popov, S.I. Bolo'dur. 1935 yılında Yakutsk'ta Dil ve Kültür Bilimsel Araştırma Enstitüsü kurulur. Folklor metinlerini daha çok S.I. Bolo, A.S. Poryadin, A.A. Savvin, G.M. Vasilyev, P.N. Popov araştırır ve derler.

1938'de D.M. Govorov adlı Olonho destancısından derlenen "Mülcü Böğö" adlı Olonho destanı yayımlanır. 1942 yılında **Saha Halkının Yaraticılığı** adlı bir antoloji hazırlanır. 1947 yılında **Nyurgun Bootur** adlı büyük ve en ünlü Olonho Destanı basılır. K.G. Orosin'den derlenen bu metin, G.U. Ergis'in önsöz, çeviri ve açıklamalarıyla yayımlandıktan sonra bilim çevresinde büyük ilgi uyandırır.

1947 yılında D.K. Sivtsev **Saha Folkloru** adıyla araştırmaya dayalı bir kitap yayımlar. 1960 yılında **Sahaların Tarihi Efsaneleri ve Hikâyeleri** (İstoriçeskiye predaniya i legandi Yakutov) adlı kitap bastırılır. 1965'te G.U. Ergis'in **Saha Masalları** (Yakutskkiye Skazki) adlı kitabı çıkar. N.V. Emilyanov'un **Saha Atasözleri Antolojisi** (Sbornik Yakutskih poslovits i pogovorok) kitabı 1965'te yayımlanır.

Yakut Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin tarihinin 1. cildinde folklorla ilgili iki bölüm vardır. Akademik Prof. Dr. A.P. Okladnikov'un hazırladığı çalışmanın 1. bölümü Olonho Des-

tanının Sibirya'da yaşayan başka milletlerin destanları ile karşılaştırılması, 2. bölümü ise Sahaların menşei hakkında efsane ve hikâyelerden oluşur.

1962 yılında İ.V. Puhov'un **Sahaların Kahramanlık Olonho Destanı** (Yakutskiy Geroičeskiy Epos Olonho) adlı çalışması basılır.

Günümüzde, Saha folkloru konusundaki çalışmalara daha önem verilmektedir, araştırma ve yayınlar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda; eski dönemde sisteme aykırı olduğu öne sürülerek yasaklanan şaman duaları, destan ve efsanelere öncelik verilmektedir. 1920 ve 1930'lu yıllarda yasaklanan bazı anlatımların yayımlanması çalışmaları sürdürülmektedir. Başkent Yakutsk'ta, Bilimler Akademisi'ne bağlı olarak çalışmalarını sürdüren Dil ve Edebiyat Enstitüsünde bu konuda araştırma ve derlemeler yapılmaktadır.

1990 yılından başlayarak Rusya Bilimleri Akademisinin Sibirya Bölümü Dil Enstitüsünde (Novosibirsk şehrinde) Sibirya ve Uzak Kuzey Doğu milletlerinin folklor antolojisi basılmaktadır. Bu 60 ciltlik büyük serinin her cildinde kitap ve plaklar vardır. Kitaplarda; milletler hakkında makaleler, metinler, bu milletlerin folklor ürünleri dil özellikleri Rusça anlatılmıştır. Plaklara da, destanlar, halk şarkıları kaydedilmiştir. Bu büyük serinin 22 cildinde Sibirya Türklerine yer verilmiştir. Bu folklor antolojisinde Sahalara altı, Tuva, Hakas, ve Altaylara dörder, Şor, Dolgan, Tofa ve Sibirya Tatarlarına birer cilt ayrılmıştır. Bu serinin hazırlanmasında, Sibirya milletlerinin folklorunu derleyen ve inceleyen ünlü araştırmacılarından W. Radloff, V.G. Tan-Bogoraz, M.K. Azadovskiy, Ts. J. Jamsarano, N.F. Katanov, G.U. Ergis, S.S. Surazakov gibi bilim adamlarının çalışmalarından yararlanılmıştır.

Sibirya Türklerine ayrılan ciltlerde Sahaların 2; Tuva, Altay ve Hakasların birer olmak üzere toplam 5 destanı bulunmaktadır. Bunların hepsi, adı geçen Türk topluluklarının lehçe veya şiveleyle hazırlanmış, Rusça çevirileri ve açıklamaları verilmiştir. 60 ciltlik bu serinin 1999 yılına kadar basılıp tamam-

lanması plânlanmaktadır. Bu çalışmalarda Türk topluluklarının destanları yanında, türküleri, masalları, inançları, gelenekleri, duaları, hikâyeleri, efsaneleri de yer almaktadır. Esasen bu proje, 1953 yılında yapılan "Sovyet Folkloru ve Rus Folklor Tarihi Konferansı"nda alınmış olan kararların çizgisini yansıtmaktadır. Bu konferansta da yüz cilt civarında "Rus Folklor Derlemesi (Svodrusskogo folklor)"nin basılması projesi kararlaştırılmış, bu çalışmaya klâsik kabul edilen derlemelerin de eklenmesi görüşü benimsenmiştir. Bu programın görüş olarak ortaya çıkması daha eski tarihlerle dayanmaktadır. 1930'lu yıllarda ortaya çıkan bu görüş, 1940'lı yıllarda kabul görmüş, fakat 2. Dünya Savaşı nedeniyle uygulama alanı bulamamıştır.

Sovyetler Birliğini oluşturan milletlerin folkloru ile ilgili derleme, araştırma ve yayınlar daha çok Rus folklorcularının öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Komünist Partisi'nin kararları çerçevesinde görüşlerini oluşturan folklorcular, getirilen yasaklar sebebiyle folklorun yapısı, kaynağı, göçü gibi nitelikleri yerine, "sosyal fayda" prensibini esas almış, zenginleri, kralları, rahipleri hicveden çalışmalara öncelik vermişlerdir. Yakutistan'daki folklor çalışmaları da bu çizgilerden dışarı çıkamamıştır. Bu konuda Felix J. Oinas, "Sovyetler Birliğindeki çeşitli milletlerin folkloru ile ilgili çok önemli derleme, yayın ve çalışma yapılmıştır. Bunlar genellikle Rus çalışma ve derlemeleriyle aynı çizgiyi takip etmiştir." demektedir.⁽⁷⁾ Son yıllarda Yakutistan'daki folklor faaliyetlerine Saha Türkleri de hız vermiş, bu konuda önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Yakutistan'ın özerk bir cumhuriyet olması, Saha aydınlarının bu konudaki çalışmalarına kolaylık sağlayacaktır.

NOTLAR:

1. Yuriy Vasiliev, "Atatürk ve Saha Dili", Anayurttan Atayurda TÜRK DÜNYASI, C.: 2, S.: 6, Ocak 1994, s. 4-5.
2. Sözlük, Atatürk'ün emriyle 18 kişiden oluşan özel bir komisyonca Rusça'dan Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. 8 ayda çevirisi yapılan sözlük, daktilo edilerek müsvedde halinde 1937'de Atatürk'e su-

nulmuştur. 5.275 sayfadan (12 Cilt) ibaret olan bu sözlüğü Atatürk, ayrıntılarıyla incelemiş, bazı sözlerin altını çizmiş, işaretler koymuş, basılmasının gerektiğini belirtmiştir. Sözlüğün 1. cildi (A-M) 1945 yılında Ebuzyia Matbaası'nda basılmışsa da (668 sayfa), o günden sonra konu hakkında yeni bir gelişme olmamıştır. Bu sözlük, Anıtkabir Müzesi "Atatürk ve Türk Devrimi Kütüphanesi"nde mevcuttur.

3. "Akademik"; geniş araştırmaları, bilimsel yayınları olan "profesör doktor"ların müracaatı, bizdeki YOK benzeri kuruluş olan VAK'ın bu müracaatları değerlendirmesi sonucu uygun gördüğü adaya vermiş olduğu "Prof. Dr." ünvanının üstünde yer alan ve çok az kişiye verilen bir ünvanıdır. Bu ünvan, "ordinasyus" karşılığı olarak düşünülebilir.
4. Sahaların Olonho Destanı, dünyanın yaratılışını konu alan Türk mitolojisinin önemli kaynaklarından. Destanda ideal kahraman tipi detaylarıyla anlatılır. Destanın anlatılması 3 günden bir ay kadar sürebilir.
5. Verhoyansk, Yakutistan'ın en soğuk bölgesi olup, aynı zamanda boy adı anlamını da taşımaktadır.
6. Felix J. Oinas, "Rusya'da Folklor Faaliyetleri", Çev.: Prof. Dr. Umay Günay, Milli Folklor, C.: 3, S.: 20, Kış 1993, s. 3-13. Ayrıca bkz. Ali Abbas Çınar, "Kazakistan'da Folklor Faaliyetleri", Milli Folklor, C.: 3, S.: 21, Bakar 1994, S. 45-51.
7. Felix J. Oinas, a.g.m., s. 10.

BİBLİYOGRAFYA:

1. Akalın, Mehmet, *Tarihî Türk Şiveleri*, Ankara 1988.
2. Betlingk, O.N., *Über die Sprache der Yakuten* (Yakut Dili Üzerine) Senpetersburg 1851.
3. Bozkurt, Fuat, *Türklerin Dili*, İstanbul 1992.
4. Caferoğlu, Ahmet, *Türk Kavimleri*, İstanbul 1988.
5. Çağatay, Saadet, *Türk Lehçeleri Örnekleri / Yaşayan Ağız ve Lehçeler*. Ankara 1972.
6. Çınar, Ali Abbas "Kazakistan'da Folklor Faaliyetleri", Milli Folklor, C.: 3, s.: 21, Bahar 1994, s. 45-51.
7. Dönmez, Yusuf, "Yakutistan", *Türk Kültürü*, C.: 2, S.: 21, Temmuz 1964, s. 102-107.
8. *Duşevnoye Slovo* (İçten Gelen), Yakutsk 1948.
9. Emelyanov, N.V., *Sbornik Yakutskih poslovits i pogovorok* (Sahaların Atasözü Antolojisi), Yakutsk 1965.
10. Emelyanov, N.V., *Yakutskiy poslovits i pogovorki* (Sahaların Atasözleri), Yakutsk 1962.
11. Emre, Ahmet Cevat, *Türk Lehçelerinin*

- Mukayeseli Grameri** (İlk Deneme), İstanbul 1949.
- Not: Saha Türkçesi 361-404. s.
12. Erçilasun, Ahmet B., **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara 1989.
 13. Gömeç, S. "Sahaların (Yakut) Ataları veya Kök Türkçe Yazıtların Kurikanları", *Anayurttan Atayurda TÜRK DÜNYASI*, C.: 1, S.: 3, Haziran 1993, s. 58.
 14. Haritanov, L.N., **Saha Tılın Orfografi-çeskey Tılcıta**, Yakutstoy 1963.
 15. Hayıt, Baymirza, "Yakut (Saha) Türkleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 23 (1-2), 1985, s. 307-322.
 16. Hudyakov, İ.A., **Kratkoye opisaniye Verhoyanskogo okruga** (Verhoyansk Bölgesinin Kısa Tarifi), Leningrad 1969.
 17. Hudyakov, İ.A., **Verhoyanskiy Sbornik** (Verhoyanskiy'den Derlemeler), ırkutsk 1890.
 18. **İstoriçeskiye predaniye i rasskazı yakutov** (Sahaların Tarihi Efsaneleri ve Hikâyeleri), I ve II. C., Haz.: G.U. Ergis, Yakutsk 1960.
 20. Ivanova, E.E. **Collooh oloğu tuoyalın** (Kutlu Hayat Diliyorum), Yakutsk 1953.
 21. Karsaca, Alaaddin, "Yusuf Dili Uzmam Yuriy Vasilev'le Yakut (Saka) Edebiyatı Üzerine", *Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni*, Nisan-Mayıs 1993, s. 14.
 22. **Kırcık Kıyay** (Gerçek Zafer Kazanıyor), Haz.: A.D. Neustroyeva, Yakutsk 1945.
 23. Ksenobontov, G.V. **Uraanghay Sahalar İrkutsk** (Uraanghay Sahalar), 1937.
 24. Kurnaz, Cemal, "Yakut Yazarı Oyunski Türkiye Yazarlar Birliğinde Anıldı", *Türkiye Kültür ve Sanat*, Ocak 1994, s. 6-6.
 25. Lindenau, Y.İ., **Opisaniye Yakutov** (Sahaların Tarifi),
 26. Middendorf, A.F., **Putesestviye na sever i vostok Sibiri II** (Sibirya'nın Kuzey ve Doğusuna Seyahat), Sempetersburg 1878.
 27. Nohsorov, U.G., **Üortü ırılara** (Sevinç Şarkıları), Yakutsk 1948.
 28. **Nyurgun Bootur Stremitelniy**, Haz: K.G. Orosin, Yakutsk 1947.
 29. Oinas, J. Felix, "Rusya'da Folklor Faaliyetleri", Çev. Prof. Dr. Umay Günay, Millî Folklor, C.: 3, S.: 20, Kış 1993, s. 3-13.
 30. Oklodnikov, A.P., **Yakutia/Before its Incorporation into Russian State**, Montreal-London 1970.
 31. Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1989.
Not: Saha Türklerini "Er Sogotoh" destanı, s. 97-106.
 32. Pekarskiy, E.K. **Obrazts narodnoy literaturı Yakutov** (Saha Dili Sözlüğü), Sempetersburg 1907-1918.
 33. Pekarskiy, E.K., **Slovar Yakutskogo yazıka** (Saha Dili Sözlüğü), Sempetersburg-Leningrad 1907-1930.
 34. Poppe, Nikolaus, "Yakut Dili", Çev.: İlhan Çeneli, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.: 38, Ekim 1985, s: 102-112.
 35. Puhov, İ.V., Yakutskiy geroičeskiy epos Olonho Oslnovniye obrazı (Yakutların Kahramanlık Olonho Destanı Başkahramanları), Moskova 1962.
 36. **Saha Folkloru** (Saha Folkloru), Hazl: D.K. Sivster, Yakutsk 1947.
 37. **Saha narodun ayımyıta** (Saha Halkının Yaratıcılıkları), Haz.: X.İ. Kostantinov, Yakutsk 1942.
 38. **Saha Ostuoruyalara I** (Saha Masalları), Hazl: G.U. Ergis, Yakutsk 1965.
 39. **Saha Ostuoruyalara II** (Saha Masalları), Hazl.: G.U. Ergis, Yakutsk 1967.
 40. **Saha Ostuoruyalara** (Saha Masalları), Hazl.: S. Omolloon, Yakutsk 1940.
 41. Semenov, P., **Buoyunnarga uruy Buolun** (Askerlere Selâm Olsun), Yakutsk 1943.
 42. Semenov, V., **Folknormiye Stıjeti i motive v Tvoçestve** (P.A. Oyunski'yin Eserlerinde Folklor Konuları ve Motifleri), Yakutsk 1966.
 43. Seroşevskiy, V.L., **Yakuti/Opit etnografiçeskogo issledovaniya**. (Yakut Etnografyası Üzerine Denemeler), Sempetersburg 1896.
 44. Şaraborin - Kumarov, **Örögöybüt ürdeetin** (Zaferimiz Yükselsin), Yakutsk 1943.
 45. Şimşek, İlhan, "Yakutistan ve Yakutlar", *Anayurttan Atayurda TÜRK DÜNYASI*, C.: 1, S.: 2, Mart 1993, s. 37-38.
 46. Tekin, Talat, **Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler**, Ankara 1975.
Not: Sahaca s. 36-50.
 47. **Türk Dünyası El Kitabı**, 3 C., Ankara 1993.
 48. **Uygulaah oloğu uruyduubut** (Bolluk Hayatı Kutluyoruz), Hazl.: P.N. Popov, Yakutsk 1960.
 49. Vasilev, Yuriy, "Atatürk ve Saha Dili", *Anayurttan Atayurda TÜRK DÜNYASI*, C.:2, S.: 5., Ocak 1994, s. 4-5.
 50. Vasilev, Yuriy, "Platon Oyunski: Sahaların Ulu oğlu", *Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni*, Ocak 1994, s.6.
 51. Vasilev, Yuriy, "Saha (Yakut) Edebiyatının Üç Klasığı", *Anayurttan Atayurda TÜRK DÜNYASI*, C.: 1, S.: 2, Mart 1993, S. 39-42.
 52. Vasilev, Yuriy, "Sahalarda Şamanizm", *Anayurttan Atayurda TÜRK DÜNYASI*, C.: 1, S.: 4, Eylül 1993, s. 11-13.
 53. (Vasilyev) Yuriy Ivanoviç, "Ünlü Yakut Yazarı Platon Oyunski" *Türk Dili*, S.: 502, Ekim 1993, s. 442-445.
 54. Vasilev, Yuriy, "Üt-Saha (Yakut) Türkleri", *Dil Dergisi*, S.: 15, Ocak 1994, s. 69-72.
 55. Zverev, S.A., **Min Süreğim** (Benim Yüreğim), Yakutsk 1953.